

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיקים 1273461/2
1273461/3
1273461/4

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב מיכאל עמוס, הרב שלמה שפירא, הרב צבי בן יעקב

המבקשים –

המעוררים: 1. אפרים צימרמן

2. עמיחי ישראל ניימן

(שניהם ע"י ב"כ עו"ד ערן אפלקר, עו"ד שי הניג ואח')

נגד

המשיבים: 1. המנהל המיוחד להקדשות ביקור חולים ושלמה קרק

– עו"ד רם ז'אן

2. הממונה על ההקדשות הדתיים בבתי הדין הרבניים

– עו"ד רחל שקרג'י

הנדון: סמכויות בית הדין לבחון מחדש את אישורו לעסקאות בנכסי הקדש ולצוות לשם כך על איסור דיספוזיציה בהם ועל המצאת מסמכים מצדדי ג'

פסק דין

לפנינו ערעור ברשות על שתי החלטות של בית הדין הרבני האזורי בתל-אביב:

האחת – החלטה מיום א' באדר תש"ף (26.2.2020) בתיק 1154933/2, העוסק במינוי מנהל מיוחד להקדש "ביקור חולים", שבה החליט בית הדין על הרחבת המינוי של המנהל המיוחד עו"ד רם ז'אן וקבע שיחול גם על הקדש שלמה קרק, בנוסף להקדש ביקור חולים.

השנייה – החלטה מיום כ' באדר תש"ף (16.3.2020) בתיק 1031195/1 שבה הוחלט על השארת צו איסור דיספוזיציה בעניין המקרקעין המצויים ברחוב חגיז 12 בירושלים, הידועים כגוש 30066, חלקה 43 (להלן – "המקרקעין" או "הנכס"), על כנו לתקופה בלתי-מוגבלת וכן הוחלט בה על מתן הוראה למערערים להעביר מסמכים למנהל המיוחד.

המבקשים-המעוררים (להלן – המערערים) מבקשים מבית הדין הגדול שיורה כי לא הייתה לבית הדין האזורי סמכות עניינית לתת צו איסור דיספוזיציה בנכס, שכן סמכותו של בית הדין הרבני מוגבלת ליצירת הקדש דתי ולניהולו הפנימי, ולפיכך יש להורות על בטלות הצו ועל ביטול ההוראה להעביר מסמכים למנהל המיוחד.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

רקע עובדתי

בנכס מושא הסכסוך התקיים במשך שנים רבות הקדש דתי הידוע כ"הקדש שלמה קרק" אשר כונן בפני בית הדין הרבני ביום כ"ה בסיוון תרמ"ב. הנכס הוא מבנה המצוי בשכונת זכרון משה בירושלים. בשטר ההקדש נקבעו מוסדות אלו לנהני ההקדש: בית החולים ביקור חולים הוספיטל בירושלים (להלן – "ביקור חולים") בשיעור של שתי חמישיות, תלמוד תורה הכללי ושיבת עץ חיים (להלן – "עץ חיים") בשיעור של שתי חמישיות, בית החולים עזרת נשים (להלן – "עזרת נשים") בשיעור של חמישית.

ביום כ"ג בניסן תשע"ב (15.4.2012) אישר בית הדין האזורי בירושלים עסקה למכירת הזכויות של "עץ חיים" במקרקעין. בהתאם לנסח הטאבו, רכש את הזכויות מר יואל קרויס.

ביום י"ד בשבט תשע"ה (3.2.2015) נחתם הסכם מכר בין "עזרת נשים" ובין המבקש המערער 2 (להלן – המערער 2) למכירת חלק "עזרת נשים" בנכס. בהחלטות בית הדין הרבני בירושלים מיום כ"א בשבט תשע"ה (10.2.2015) ומיום ו' בניסן תשע"ה (26.3.2015) אישר בית הדין ל"עזרת נשים" לחתום על הסכם המכר ומינה שלושה נאמנים לביצועו של ההסכם.

ביום י"א באייר תשע"ה (30.4.2015) פנה אל בית הדין הרבני בירושלים נאמן ההקדש מטעם "ביקור חולים" בבקשה לאשר הסכם שיתוף במקרקעין בנוגע לנכס ההקדש (להלן – "הסכם השיתוף"). על פי נוסח ההסכם בעלי הזכויות בנכס הם יואל קרויס, "ביקור חולים" והמערער 2, וברצונם להסדיר את חלוקת הזכויות בנכס. ביום כ"ה באייר תשע"ה (14.5.2015) אישר בית הדין הרבני לנאמן "ביקור חולים" להתקשר בהסכם השיתוף אשר הוגש לבית הדין.

ביום י"ב בטבת תשע"ו (24.12.2015) נחתם הסכם מכר בין יואל קרויס למערערים להעברת חלקו של קרויס בנכס אליהם.

ביום ה' באב תשע"ט (6.8.2019), לאחר שהתיק הופקד בלשכת רישום המקרקעין לצורך העברת הזכויות מ"עזרת נשים" על שם המערער 2, סירבה לשכת רישום המקרקעין להעביר את הזכויות בטענה כי נדרשת החלטה מפורשת המתירה את הרישום על שם המערער 2. לנוכח כך פנה המערער 2 לבית הדין הרבני בבקשה למתן החלטה המתירה את הרישום. ביום ט"ז באלול תשע"ט (16.9.2019) החליט בית הדין (תיק 980023/1):

בית הדין קובע דיון [...] נוכח הגילויים שהתחדשו מאז מתן ההחלטה המקורית בדבר התנהלות הקדשות 'עץ חיים' והקדשות 'ביקור חולים' יתבקשו המבקשים בדיון להרחיב ולהסביר את מהות העסקה אותה הם מבקשים לממש.

נכון להיום טרם הושלמה העסקה ברישום והזכויות של "עזרת נשים" בנכס עדיין רשומות על שם נאמני "עזרת נשים".

ביום י"ד באב תשע"ט (15.8.2019) מינה בית הדין את עו"ד רם ז'אן למנהל מיוחד להקדש בית החולים "ביקור חולים" ירושלים.

ביום ח' בטבת תש"ף (5.1.2020) הגיש המנהל המיוחד לבית הדין בקשה לצו איסור דיספוזיציה בנכס. המנהל המיוחד ביקש לאסור כל פעולה בנכס עד להשלמת בדיקתו את דבר קיומו ותוקפו של הסכם השיתוף שנחתם לכאורה בשנת 2015.

ביום י"א בטבת תש"ף (8.1.2020) נתן בית הדין צו איסור דיספוזיציה זמני בנכס.

ביום כ"ה בטבת תש"ף (22.1.2020) הגישו המערערים לבית הדין בקשה לביטול הצו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ביום י' בשבט תש"ף (5.2.2020) הגיש המנהל המיוחד בקשה להורות על מסירת מסמכים הנוגעים לעניין. המערערים הגיבו לבקשה זו וטענו כי לבית הדין אין סמכות עניינית לדון בבקשה וכי מדובר במסמכים שלמנהל המיוחד אין נגיעה בהם.

ביום א' באדר תש"ף (26.2.2020) החליט בית הדין על הרחבת המינוי של המנהל המיוחד והחלתו גם על הקדש שלמה קרק, בנוסף להקדש "ביקור חולים", וזאת בעקבות בקשה של ממלאת מקום הממונה על ההקדשות הדתיים בבתי הדין הרבניים.

ביום ח' באדר תש"ף (4.3.2020) התקיים דיון במעמד הצדדים בהתנגדות לצו איסור הדיספוזיציה. ביום כ' באדר תש"ף (16.3.2020) החליט בית הדין כי הצו יוותר על כנו. כן נקבע בהחלטה כי על המערערים להעביר למנהל המיוחד את המסמכים שהתבקשו על ידו.

ביום ג' בסיוון תש"ף (26.5.2020) הגישו המערערים בקשה לפסילת ההרכב. ביום ב' בטבת תשפ"א (17.12.2020) דחה בית הדין האזורי את הבקשה (תיק 1268372/1). על החלטה זו לא הוגש ערעור, אך ראוי לציין כי טרם כלה המועד להגשת ערעור כאמור.

טענות המערערים

המערערים טוענים כי החלטותיו של בית הדין הרבני על מתן צו איסור הדיספוזיציה והשארתו על כנו ניתנו בחוסר סמכות עניינית, שכן לפי הדין והפסיקה סמכותו של בית הדין היא לגבי יצירה וניהול פנימי של הקדש דתי בלבד. לבית הדין אין סמכות לדון בחשדות שהעלה המנהל המיוחד כלפי הסכם השיתוף העוסק באופן חלוקת השימוש במקרקעין מאחר שהעניינים הנוגעים לשימוש, החזקה או בעלות במקרקעין אינם חלק מניהולו הפנימי של הקדש.

לטענת המערערים אין לבית הדין הרבני סמכות לדון בעסקה שבין יואל קרויס למערערים, שכן מדובר בעסקה בין שני גורמים פרטיים.

בעניין העסקה בין "עזרת נשים" למערער 2 טוענים המערערים כי לאחר אישור בית הדין את העסקה וכריתת הסכם המכר היה המערער 2 לבעלים לכל דבר ולבית הדין אין סמכות לעצור את רישום הזכויות.

לשיטת המערערים בית הדין לא היה רשאי לעשות שימוש בתקנה קכ"ח לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג (להלן – "תקנות הדיון"). מדובר בתקנה שנועדה למקרים נדירים וחריגים, ואינה חלה על טעות שבשיקול דעת.

עוד טוענים המערערים כי החלטותיו של בית הדין מבוססות על עובדות שלא הוכחו: קביעה כי מדובר במקרקעין שכולו הקדש; קביעה כי חוות הדעת השמאית פגומה; קביעה שהתמורה בעסקת "עזרת נשים" אינה ברורה.

לטענת המערערים ההחלטה על הרחבת המינוי של המנהל המיוחד להקדש שלמה קרק ניתנה בחוסר סמכות, שכן למערערים יש זכויות בנכס ובנוגע לזכויות אלו אין מדובר בנכס הקדש. הרחבת הסמכות ממנה את המנהל המיוחד על חלקים שאינם הקדש אלא שייכים למערערים כגורמים פרטיים.

בנוסף טוענים המערערים כי ההליך לפני בית הדין האזורי היה רצוף פגמים מהותיים המחייבים את ביטול ההחלטות, ועיקרם: הצו הזמני ניתן כאשר המערערים כלל לא היו צדדים בתיק ולא הופיעו כמשיבים לבקשה למתן הצו; לא ניתנה למערערים זכות תגובה וזאת כאשר בית הדין כלל לא התבקש לתת צו במעמד צד אחד; בית הדין לא קבע עירבון כמתחייב לגבי בקשה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

למתן צו איסור דיספוזיציה; הדיון בהתנגדות לצו התקיים חמישים ושישה ימים לאחר הגשת בקשת הביטול, בניגוד לאמור בתקנות הדיון; בא כוח המערערים ביקש לחקור את מר שמעון כהן, נאמן "ביקור חולים" לשעבר שהיה מעורב בהסכם השיתוף, אך בית הדין התעלם מכך בהחלטתו; בקשת הממונה על ההקדשות הדתיות להרחיב את סמכות המנהל המיוחד הומצאה למערערים רק ביום ז' באדר תש"ף (3.3.2020), לאחר שבא כוח המערערים פנו אליה, ולא ניתנה למערערים אפשרות להגיב על הבקשה.

טענות המנהל המיוחד

לטענת המנהל המיוחד החלטה למינוי מנהל מיוחד להקדש נכללת בניהולו הפנימי של ההקדש ומצויה בסמכות בית הדין, ואין במכירת זכויות של נכס ההקדש כדי לפגום בכך. יש לעשות הבחנה בין הישות המשפטית של ההקדש ובין הבעלות והזכויות בנכס. אף אם נערכו עסקאות בנכס ההקדש, אין בכך כדי לפגום במעמדו של הקדש שלמה קרק כישות משפטית ולפגום בסמכותו של בית הדין הרבני בעניין ניהולו הפנימי של ההקדש.

לשיטת המנהל המיוחד, בהתאם לתקנה קכ"ח לתקנות הדיון, כאשר בית הדין חושש כי טעה בהחלטתו הוא מוסמך לבצע בירור נוסף ולעכב את ההחלטה עד לבירור. בענייננו ראה בית הדין לנכון לבחון מחדש את העסקאות למכירת חלקם של "עץ חיים" ו"עזרת נשים" בנכס, שאותן אישר בעבר. לפיכך מוסמך היה בית הדין לעכב את אישור ביצוע העסקאות עד לבירור ובהתאם להוציא את צו איסור הדיספוזיציה.

כמו כן הצו ניתן בשל הצורך לברר את דבר כריתתו ותוקפו של הסכם השיתוף אשר הקדש "ביקור חולים" היה לכאורה צד לו, ובמסגרתו יוחדו לכל אחד מהבעלים בנכס זכויות שימוש בלעדיות. ככל שהסכם השיתוף אינו תקף, הרי שהחלק של "ביקור חולים" בנכס אינו מסוים, ולפיכך כל עסקה בנכס נוגעת גם לחלק של "ביקור חולים" וגם לניהולו הפנימי של ההקדש. לפיכך, יש לבית הדין סמכות לתת את צו איסור הדיספוזיציה.

המנהל המיוחד מוסיף כי בית הדין מוסמך לתת צווים זמניים לצורך בירור ענייניו של הקדש דתי המסור לניהולו, זאת כדי לאפשר למנהל המיוחד לחקור את העסקאות שבוצעו בנכס ההקדש ולמנוע פגיעה בזכויות ההקדש. מדובר בצו זמני בלבד לצורך בירור הדברים ולא בניסיון להכריע בשאלות קנייניות. ככל שיתברר כי יש מקום לנקוט הליכים לביטול העסקאות, אלו ייעשו בערכאה המתאימה.

עוד טוען המנהל המיוחד כי המערערים מנועים ומושתקים מלכפור בסמכותו של בית הדין מאחר שלא העלו טענה זו בהזדמנות הראשונה והתדיינו לפני בית הדין. המנהל המיוחד מצייין כי המערערים עצמם פנו לבית הדין בבקשה לתיקון החלטה של בית הדין בעניין אישור העסקה למכירת חלק בנכס ההקדש, וזאת לצורך השלמת הרישום בטאבו. בית הדין קיים שני דיונים בעניין ובמהלכם הבהיר למערערים כי בית הדין מוסמך לבחון את העסקאות מחדש וכי בכוונתו לבחון את עניין הסכם השיתוף. למרות זאת, לא העלו המערערים אז כל טענה כנגד סמכותו של בית הדין. המנהל המיוחד מפנה לפסק דין של בית הדין הגדול בתיק 1158566/1 הקובע כי לא תישמע טענה להעדר סמכות מצד בעל דין אשר השתתה בהעלאתה.

לטענת המנהל המיוחד לא נפל כל פגם באופן ניהול הדיון של בית הדין ולמעשה בית הדין אפשר למערערים לשטוח את כל טענותיהם, לרבות בדיון ממושך והשלמת טיעון בכתב לפני ההחלטה להותרת הצו על כנו. מרבית הפגמים שעליהם מלינים המערערים הם עניינים המסורים לשיקול דעתו הנרחב של בית הדין, אשר אין מדרכה של ערכאת ערעור להתערב בו. אף אם נפל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

פגם כזה או אחר באופן ניהולם של הדברים, לא הייתה לו כל השפעה על תוצאות הדיון ומתן ההחלטה.

דיון והכרעה

החלטת בית הדין האזורי בעניין השארת צו איסור הדיספוזיציה על כנו קובעת כי סמכותו של בית הדין ליתן את הצו נובעת ממתן אישור בית הדין לנאמני "עץ חיים" ולנאמני "עזרת נשים" למכור את חלקם בנכס ההקדש כאשר האישור ניתן על בסיס חוות דעת שמאיות. משנתברר שחוות הדעת התעלמו מפוטנציאל זכויות הבנייה עולה חשש שטעה בית הדין באישור העסקאות. בלשונו של בית הדין האזורי:

סמכותו של בית הדין ליתן את הצו פשוטה וברורה: בית הדין אישר לנאמני 'עץ חיים' ולנאמני 'עזרת נשים' למכור את חלקם בנכס ההקדש. האישור ניתן על בסיס חוות דעת שמאיות. משנתברר שחוות הדעת התעלמו מפוטנציאל זכויות הבנייה עולה חשש שטעה בית הדין באישור העסקאות. בנסיבות אלו יש לבית הדין, בהתאם לתקנה קכ"ח לתקנות הדיון, סמכות ואף חובה לקיים בירור נוסף ולעכב כל פעולה במקרקעין עד לסיום הבירור שעשוי להביא למסקנה שיש להגיש תביעה מתאימה בערכאה מתאימה לביטול העסקאות.

זאת ועוד: בית הדין אישר הסכם השיתוף לבקשת בא כוח נאמן הקדשות 'ביקור חולים', עו"ד א' אקסלרד. על בסיס הסכם השיתוף ביצעו המבקשים עסקאות שונות בנכס. כיום טוען עו"ד א' אקסלרד שבסופו של יום כלל לא נכרת הסכם שיתוף.

לא זו בלבד: במהלך הדיון הודה המבקש מר עמיחי ניימן כי ביצע עסקאות בהסתמך על הסכם שאינו זהה לנוסח שהוגש לאישור בית הדין. מר עמיחי ניימן אף טען כי הוא מבקש לבטל את הצו על מנת לשעבד את זכויותיו בנכס ולבצע דיספוזיציות נוספות בנכס.

בית הדין האזורי לא קבע כי הוא אשר ידון בתוקף העסקאות אשר נעשו בנכס, אלא מצא לנכון לבחון אם שגה במתן אישורים לעסקאות. מתן אישור לעסקאות שנעשות בנכס הקדש מצוי בגדרי סמכותו של בית הדין, ועל כך אין חולק. לנוכח גילויים חדשים שעולה מהם לכאורה כי חוות הדעת השמאיות, שעליהן התבססו האישורים שניתנו, היו שגויות, סבר בית הדין כי יש מקום לבחון מחדש את מתן האישורים. בית הדין ציין במפורש בהחלטה כי תוקף הצו הוא "עד לסיום הבירור שעשוי להביא למסקנה שיש להגיש תביעה מתאימה בערכאה מתאימה לביטול העסקאות". ברי אפוא כי ככל שיעלה צורך, בקשה לביטול העסקאות תוגש בערכאה המתאימה, ולא בית הדין הוא שידון בכך. נמצא כי בית הדין לא הכריע בתוקף העסקאות שבוצעו על סמך האישור שניתן.

בית הדין לא דן בעניין של שימוש ובעלות בנכס. בית הדין דן אך ורק אם יש או היה מקום לאשר את העסקאות. אם בית הדין יגיע למסקנה כי לא היה מקום לאשר את העסקאות, תוגש תביעה לעניין תוקף העסקאות או בקשה לביטולן לערכאה המוסמכת.

לנוכח האמור יש לדחות את טענת המערערים שלפיה לבית הדין לא הייתה סמכות להוציא את הצו מאחר שאין לו סמכות לדון ב"עסקה שביין גורמים פרטיים". בית הדין לא דן בעסקאות שבוצעו בנכס, כפי שהבהיר בהחלטתו. בית הדין דן אך ורק באישורים שנתן בית הדין. בית הדין לא הכריע באשר לזכויות הצדדים, לא בהחלטת הביניים על מתן הצו ולא בהחלטה לדחיית הבקשה לביטולו, ואין בדעתו לעשות כן בהמשך. בנתינת הצו בית הדין רק 'הקפיא' את המצב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כיום כדי שבית הדין יוכל לבחון אם לא טעה במתן האישורים לעסקאות, וזאת לאחר שיתאפשר למנהל המיוחד לבדוק את העסקאות שנעשו בנכס.

כאמור, אין חולק כי לבית הדין נתונה הסמכות ליתן אישור לעסקאות בנכס הקדש. מכאן כי בוודאי נתונה לבית הדין הסמכות ליתן צו זמני שנועד לאפשר לו לממש את סמכותו לבחון את אישור העסקאות, שהרי אם הצו לא יינתן והזכויות בנכס יועברו לצדדים שלישיים באמצעות השלמת הרישום בפנקסי המקרקעין, הדיון בעיון מחדש בהחלטה לאישור העסקאות עלול להיות בלתי-אפקטיבי ולהביא לסיכול ההחלטה שתינתן. נבהיר שוב: בית הדין עצמו אינו מכריע בשאלות קנייניות בקשר להקדש דתי, אלא נותן צו זמני בלבד.

אכן, בית המשפט העליון הכיר בכמה פסקי דין בסמכותו של בית הדין הדתי לתת צווים זמניים לצורך בירור ענייני מקרקעין של הקדש דתי המסור לניהולו. כך למשל [בבג"ץ 5841/17 פנינת המיתרים בע"מ נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים \(2017\)](#) דובר בצו מניעה שהטיל בית הדין הרבני כדי לאפשר לבית הדין לבחון אם עסקת מקרקעין שנערכה הייתה טעונה אישור של בית הדין. בית המשפט העליון דחה את העתירה על הסף תוך שקבע:

דין העתירה להידחות על הסף בשל היותה מוקדמת. העותרות טוענות כי בית הדין חרג מסמכותו במתן צו העיקול, אולם, לאמיתו של דבר, טרם נתקבלה החלטה מהותית בכל הנוגע לשאלת סמכותו העניינית של בית הדין הרבני.

כן ראו [בג"ץ 2674/06 פלוני נ' בית הדין השרעי לערעורים \(2006\)](#) שבו נקבע:

בענייננו, החלטת בית הדין השרעי הקפאה מצב קיים (ואף התנתה זאת בערבון וערבות לכיסוי נזקי העותרים) ואין מדובר במקרה המצדיק את התערבותנו. יש גם לדחות את טענת העותרים ולפיה בית הדין הכריע בתובענה במסגרת הסעד הזמני שהרי בית הדין קבע מפורשות כי התובענה דרושה עוד הכרעה וכי כל שהראו המשיבים 3, 4 אלו "ראיות לכאורה" (ראו נספח ב1 לעתירה) ובית הדין לערעורים אף הוא קבע כי "אם יתברר לו (לבית הדין) דבר הקמתו [של וקף], יפסוק בקיומו, ואם אחרת לא יפסוק בקיומו" (נספח ג1 לעתירה). ובאשר לסעיף 10 לחוק המקרקעין הרי שההחלטות נשוא העתירה כלל אינן סוטות מסעיף זה ואף המשיבים 3, 4 מכירים בכך שלעניין הבעלות – אם יוצהר על וקף – יהיה צורך בתביעות נפרדות "בבתי המשפט האזרחיים לפי החוק האזרחי" [...]

וראו גם [בג"ץ 6355/07 ג'מאל חוסני אבומוך נ' בית הדין השרעי לערעורים \(2007\)](#) שבו ביקשו העותרים כי בג"ץ יורה לבית הדין השרעי לקבל את בקשתם לביטול צו מניעה הזמני. בג"ץ דחה את העתירה על הסף בהבהירו כי הוא:

אינו משמש כערכאת ערעור על החלטותיהם של בתי הדין השרעיים, והדברים אמורים ביתר שאת מקום בו מדובר בהחלטות ביניים דיוניות שאינן מכריעות סופית בזכויות הצדדים (בג"ץ 5518/07 פלוני נ' בית הדין השרעי לאיזור התיכון (לא פורסם, 23.7.2007); [בג"ץ 11230/05 מואסי נ' בית הדין השרעי לערעורים בירושלים \(לא פורסם, 7.3.2007\)](#); בג"ץ 10063/06 פלוני נ' בית הדין השרעי לערעורים (לא פורסם, 30.1.2007)).

המערערים טוענים עוד כי בית הדין לא היה רשאי לעשות במקרה זה שימוש בתקנה קכ"ח לתקנות הדיון מאחר שהיא לא נועדה לתיקון טעות שבשיקול דעת. המערערים מפנים לפסק הדין של בית הדין הגדול בתיק 1098318/4 פלונית ואלמונית נ' אגף בירור יהדות הנהלת בתי הדין הרבניים (כ"ג במרחשוון תשע"ט – 1.11.2018):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ונראה שהאפשרות לסתירת הדין היא רק במקום שהדבר אפשרי על פי דין תורה, דהיינו ש'טעה בדבר משנה', או טעות בעובדות דהווי כ'טעה בדבר משנה', שהרי פסיקת ההלכה בנויה על שני אדנים – ידיעת המציאות וידיעת ההלכה וכביאורו הידוע של הגר"א (אדרת אליהו סוף פרשת ראה ותחילת פרשת משפטים) לדברי הגמרא בסנהדרין (ז, ב), ועיין עוד בדברי הנודע ביהודה (אבן העזר מהדורא תניינא סימן קכח). אך בבית דין שטעה בשיקול הדעת, שאין אפשרות לדיין לחזור בו, גם בית הדין לא יוכל לחזור בו, שהרי מקור התקנה הוא דינא דגמרא ופסק השולחן ערוך ואין להרחיבה מעבר למה שפסקו.

טענה זו יש לדחות שכן בענייננו, בלי להיכנס לגדרי המונח 'טעות בשיקול דעת' במשמעות ההלכתית, אין מדובר בטעות שבשיקול דעת אלא בטעות בעובדות. בית הדין הסביר בהחלטתו כי הדיון מחדש באישור העסקאות נובע ממתן האישור על בסיס חוות דעת שמאיות שמשנתברר שהן, חוות הדעת, התעלמו מפרוטנציאל זכויות הבנייה עולה חשש שטעה בית הדין בהחליטו לאשר את העסקאות. כלומר: הטעות היא טעות בעובדות הנובעת מהתבססות על חוות דעת שמאיות שגויות.

בית הדין – לא רק שהיה רשאי לעשות שימוש בתקנה קכ"ח, אלא שהייתה זו חובתו. כפי שנאמר בתיק 1098318/4 הנ"ל:

תקנות קכ"ח וקכ"ט והנחיה 14 לבירורי יהדות בנויות על העיקרון שבדין תורה אין את העיקרון של 'סופיות הדיון'. אם יתברר שבית הדין טעה, חובת בית הדין לחזור בו ולהוציא לדין לאמיתו.

נוסיף כי את הטענה בדבר חוסר סמכותו של בית הדין לדון מחדש באישור העסקאות לא העלו המערערים בהזדמנות הראשונה, ואף מטעם זה יש לדחותה. כפי שצוין לעיל, המערערים פנו אל בית הדין בבקשה לתיקון החלטה לצורך השלמת רישום עסקת המכר של זכויות "עזרת נשים" בנכס. בתגובה לכך החליט בית הדין ביום ט"ז באלול תשע"ט (16.9.2019):

בית הדין קובע דיון [...] נוכח הגילויים שהתחדשו מאז מתן ההחלטה המקורית בדבר התנהלות הקדשות 'עץ חיים' והקדשות 'ביקור חולים' יתבקשו המבקשים בדיון להרחיב ולהסביר את מהות העסקה אותה הם מבקשים לממש.

בהמשך לכך, בדיון שהתקיים ביום א' במרחשוון תש"ף (30.10.2019) הבהיר בית הדין כי הוא מתכוון לבחון את העסקה מחדש: "כעת אנו בוחנים את הדברים. קיימנו דיון כשהוגשה הבקשה לפני כחודש וגם היום דיון נוסף. הדברים ייבחנו לעומקם."

המערערים לא טענו באותה עת כי לבית הדין אין סמכות לבחון מחדש את אישור העסקה. כידוע, הלכה היא כי השתוות בהעלאת טענה לחוסר סמכות יש בה משום חוסר תום לב ולפיכך לא תזדקק הרשות השיפוטית לטענה שנטענה במועד מאוחר. ראו למשל בג"ץ 6334/96 פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי בתל אביב (פ"ד נגד 153, 165 (1999)):

בעל דין הכופר בסמכות של בית דין דתי ומבקש שבית הדין יחדל בשל כך מלדון – שומה עליו להעלות את בקשתו בפני בית הדין בהקדם האפשרי, שכן אחרת רשאי בית הדין לראות עצמו בר-סמכות, ובית המשפט לא ימנע בעד בית הדין מלהמשיך בדיון. כלל זה מבוסס, מבחינה עיונית, על עקרונות של השתק, מניעות ותום לב [...]

יש לדחות גם את טענת המערערים כי החלטתו של בית הדין מבוססת על עובדות שלא הוכחו. החלטת בית הדין היא החלטת ביניים על מתן צו זמני, ובאותו שלב בית הדין אינו קובע

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עובדות, אלא בוחן אם יש ראיות לכאורה בלבד המצדיקות מתן צו (ראו והשוו: סעיף 7 לחוק בתי דין דתיים (כפיית ציות ודרכי דיון), התשט"ז – 1956).

יתר על כן: בענייננו מדובר בצו מניעה זמני אשר בית הדין אינו מוגבל לגביו לגדרי הוראות סעיף 7 לחוק בתי דין דתיים (כפיית ציות ודרכי דיון) הנ"ל (ראו תקנה קט לתקנות הדיון), ובית הדין נתן את הצו כדי שאפשר יהיה לערוך בירור אשר יוביל בסופו של דבר לקביעת עובדות אשר יהיו בסיס להחלטה אם לבטל את האישור שנתן בזמנו לביצוע העסקאות.

לנוכח האמור לעיל יש לדחות את טענותיהם של המערערים כנגד החלטתו של בית הדין האזורי על השארת צו איסור הדיספוזיציה על כנו.

טענה נוספת של המערערים היא כי לבית הדין לא הייתה סמכות למנות מנהל מיוחד להקדש שלמה קרק, שכן למערערים יש זכויות בנכס ובנוגע לזכויות אלו אין מדובר בנכס הקדש.

טענה זו בנויה על שגיאה בהבנת המצב המשפטי לאשורו: המערער 2 רכש לכאורה זכויות מ"עזרת נשים", שהוא נהנה של הקדש קרק, ובהמשך רכשו המערערים יחדיו לכאורה זכויות מיואל קרויס שרכש לכאורה זכויות מ"עץ חיים", שגם הוא נהנה של הקדש קרק. המערערים לא רכשו כל חלק בהקדש עצמו שהוא ישות משפטית נפרדת. מקרקעין יכולים להיות מושא להקדש, אך ההקדש עצמו הוא גוף עצמאי ונפרד שלמערערים אין כל חלק בו. יש לעשות הבחנה בין הישות המשפטית של ההקדש ובין הזכויות בנכס. המנהל המיוחד מנהל את ההקדש ולא את הגורמים שיש להם לכאורה זכויות בו. מכאן כי דין טענה זו להידחות.

איננו רואים הצדקה לדון במפורט בטענת המערערים כי ההליכים בבית הדין האזורי היו רצופים פגמים מהותיים, לרבות הטענה שהיה על בית הדין לדרוש ערובה להוצאות, מאחר שגם אם נפלו פגמים, ואיננו קובעים כי נפלו, אין בהם כדי להשפיע על התוצאה הסופית, אשר לפיה דין הערעור להידחות. בית הדין קיים דיון מהותי בטענות המערערים, והם הגיבו בסופו של יום הן בעניין צו איסור הדיספוזיציה והן בעניין מינוי המנהל המיוחד להקדש קרק, וכך זכותם המהותית לא נפגעה. מעבר לכך, ספק רב אם למערערים ישנה כלל זכות להגיב למינוי מנהל מיוחד להקדש גם אם העניין קשור בנכס שבו מעורבים צדדים שלישיים. כאמור, הקדש הוא ישות משפטית העומדת בפני עצמה ולמערערים אין זכויות בו.

טענת המערערים כי בית הדין האזורי לא היה מוסמך להורות להם לתת מסמכים למנהל המיוחד מאחר שהם עצמם, בהיותם גורמים פרטיים שאינם מעורבים בניהול ההקדש, אינם כפופים לסמכות בית הדין – דינה להידחות. בית הדין מוסמך להורות גם למי שאינם בעלי דין או צדדים לתיק בית הדין להתייצב ולתת עדות בבית הדין או להמציא לו מסמכים. סעיף 3 לחוק בתי דין דתיים (כפיית ציות ודרכי דיון), התשט"ז – 1956, קובע כי "בית דין, כשהוא דן בענין שבשיפוטו, רשאי להזמין כל אדם לבוא לפניו כדי להעיד או להגיש מסמך שברשותו, והכל במידה הדרושה לבירור הענין". וכך על פי תקנה פ"ג לתקנות הדיון: "בית הדין רשאי, לפי שיקול דעתו, להזמין כל אדם או לדרוש המצאת מסמכים והוכחות, אם ראה צורך בכך." טוב יעשו המערערים אם ימסרו למנהל המיוחד במהרה את המסמכים שהורה בית הדין האזורי למסורם, ובכך יקדמו את ההליך לקראת סיום.

סיכומו של דבר: לאור האמור לעיל, דין הערעור להידחות.

בית הדין מחייב את המערערים בהוצאות בסך של 25,000 ש"ח לטובת ההקדש.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עם זאת מסמיך בית הדין את בית הדין האזורי להפחית מן הסכום כפי שייראה לו אם המערערים יגישו את המסמכים בתוך שלושים יום. בית הדין האזורי ישקול את מידת ההפחתה בהתאם למידת שיתוף הפעולה של המערערים.

פסק הדין מותר בפרסום.

הרב מיכאל עמוס

עיינתי במה שכתב כבוד הגר"מ עמוס שליט"א ואני מצטרף לדברים. ואוסיף:

אכן קיימת אי-נוחות בהוצאת צווים כלפי צד ג' לאחר שבית הדין אישר בעבר, בתאריך כ"ג בניסן תשע"ב (15.4.12), את העברת הזכויות (כ"נהנה) של "עץ חיים" (40%) בהקדש שלמה קרק – לקרויס; בתאריך כ"א בשבט תשע"ה (10.2.15) אישר ל"עזרת נשים" למכור את חלקו (20%) למערער עמיחי ניימן; ובתאריך י"א באייר תשע"ה (30.4.15) אישר לנאמן "ביקור חולים" (שלו 40% בנכס) לחתום על הסכם שיתוף בנכס עם קרויס ועם המערער עמיחי ניימן, והזכויות של קרויס הועברו למערערים במסגרת הסכם מכר שנחתם בתאריך י"ב בטבת תשע"ו (24.12.15).

אך ככל שהמערערים הם קונים בתום-לב שמגיעה להם זכות הגנה בבית הדין ושבית הדין לא יוציא נגדם צווים, לא מובן מדוע המערערים אינם משתפים פעולה עם המנהל המיוחד שמינה בית הדין בין השאר לבחינת העסקה. מדוע אינם ממציאים את המסמכים אותם מבקש המנהל המיוחד? אין מחלוקת כי בית הדין אינו מוסמך לבטל עסקאות מקרקעין, אולם בסמכותו של בית הדין לבחון ולבדוק אם אכן לא נפלוג פגמים בשרשרת העסקאות, כדי שבית הדין יוכל להגן על זכויותיו של הקדש שלמה קרק, ולבחון אם לא נעשו בהקדש מעשים לא ראויים שפגעו בכספי ההקדש.

חזקה על המנהל המיוחד שאין לו עניין לחטט או לבלוש אחר המערערים. כל רצונו – לבדוק את כשרות שרשרת העסקאות מההיבטים השונים, אם העסקה בוצעה כדת וכדין, כדי שיוכל לבחון אם לפנות לערכאה המתאימה כדי לבטל את העסקה אם לאו.

לאור האמור אני מצטרף לדעת עמיתי הגר"מ עמוס שליט"א לדחיית הערעור.

הרב צבי בן יעקב

מצטרף לדעת עמיתי.

הרב שלמה שפירא

הוחלט כאמור לעיל.

ניתן ביום כ"ח בטבת התשפ"א (12.1.2021).

הרב צבי בן יעקב

הרב שלמה שפירא

הרב מיכאל עמוס

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה